

U R Q U F U G F

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրա-
քանչիւր բառին 2 կոպէկ:

*
* *

Աչքի առաջ ունենալով որ վերջին
ամանակներս խոթեան Անդրկովկասում

ժամանակ երբ նենքեր մուսքերը*) կրան նրանցից հարցնելու նրանց ազգը և կրօնը՝ նրանք չգիտեմք ինչ արարեցին: Կրօնը ֆրանկի լեզուով պատահական: Եւ նենքեր մուսքերը նրանք ֆրանկեր կարծեալով, կրօններն զփոխեցը, որպէս անհատները:

Այդ մի քանի խօսքերը բաւական էին լիմարացեալու հոգի ժողովուրդը, որ նրանք այլ ևս չկամեան իւրեանց որդիքը մուսլիմանաց ուղարկել: Պարագայարար սոյն միջոցներուն թաւրիկի մուսլիմանաց տան շինուածքի մի պատը քանդուած է: Այդ դէպքը վերին գործութեան վերաբերելով տարածուած է լուր, թէ Մուհամէդը չէ կանխուած իսլամի մէջ ֆրանկներին լեզու և գիտութիւն մտցնելու: Եւ մուսլիմանացները թէ թաւրիկում և թէ թէհարանում արգելուած են:

Պարսկացի զբաղանդիւնը չափաւորում է իւր բանաստեղծական ոգով: Կարծես դորձնական և իրողական մտածութիւնը երբեք չէ սովորել այդ ազգը: Արեւմտեան դէպքի ծնունդը, որպէս զարգացող մաս, որդիւններին հովանիներ տալ, միշտ իւր կրօնները հարեմքներ քնքշուածութեամբ հրապարակւած պարտիւր, արգելադրւած գործնական կերպով մտածող մարդ լինել, նա բնականապէս լինում է երեսակալող: Այդ պատճառաւ պարսիկները բանաստեղծութիւնը առանել երեւակայան է, քան թէ բնական: Բնութիւնը զգալի չէ պարսիկներին, ոչ միայն բանաստեղծութեան մէջ, այլ և նրա կարգաւորեալ գեղարուեստի մէջ:

Հաֆիսի երգերը հնչում են աւելի քաղցր քան թէ ձիւղիկի դեղնակուհիների քամակը, բայց նրա հերոսները քաղցում են աւելի նրա զլուռ, կամ հրճուած են արմատների ծառերի տակ ձէննաթիւ հրօրների հետ:

Ֆիլիսոփա հրաշալի գործը, Ջահնամէն, այդ անմահ արձանագրութիւնը ժողովրդական իրապատմութեան, թէև չունի Ալլայի Վիտի պատմական ճշտութիւնները, բայց

*) Նենքեր մուսքերը՝ այն հրեշտակներն են, որ զայն են մեռանող մահմադարի մօտ, երբ նրա հոգին տակաւին չէ բաժանուած մարմնից: Որովհետև երկրի լեզուն արարեղէն է՝ նրանք ևս նոյն լեզուով հարցնում են մեռանողից: Բայց չափազանց, ասելով նրա համարակալի համարձակ և մեռանողի պիտի պատասխանէ նոյն լեզուով:

Նրա վիպասանական ճարտարութիւնը դերագրացում է Հոմերոսի Եղիականից: Ֆիլիսոփա հերոսները՝ երևում են հսկայական ուժով, որոնք ներկայացնում են տիտանոսներին: Հերքուեաներ, աշէմի փաշալաններ, իսկ մարդու հոգեւոր լատութիւնները, բարեաց ազնիւ մտապատկերներով պահպանուած են նրանց մէջ ամենայն ճշտութեամբ:

Մասնաւոր հեղինակը իւր երգերի մէջ անձնատուր է լինում առաւել լաւագուտ սովետականութեան. դա միակ դերքն է, որ իւր սուր, միատիկական ոճով փշուր է իսլամի կրօնական մոլեռանդութիւնները: Մասնաւոր թէ և չունի Վիտելի սիւստեման իւր փիլիսոփայութեան մէջ, այնուամենայնիւ նա կարող է առաւելին ապագա հեղինակութիւնը համարել, ընդդէմ իսլամի սնտիֆիկացման:

Ստադիլի առակները առաջին տեղն են բռնում բարոյապատում դրածներին մէջ: Նրա առարկաները չունին ոչ եղովուցի, ոչ կոլեկտիւ և ոչ Լաֆօնտիսի առակների ձևերը—անշուշտ, անկեղծ առարկաների լուսնայնութեամբ դուրս բերել բարոյականութիւն: Ստադիլի առակները առաւել են կենդանի տիպերից, այդ պատճառաւ նրանց աւելի լուրջ է փոքրիկ վեպիկներ կոչել: քան թէ առակներ: Նրա փոխտանը և Բոստանը կարող են համարուել արեւելական կենդանի ճիշտ պատկեր:

Ղաթաիլի, աւելի նոր բանաստեղծի երգերը, նշանաւոր են իւրեանց երգիծական և պարոսատարական ուժով, թէև նրանք գուրի են Հէյնէի նուրբ սրբափայլութիւններից:

Պարսկաստանը չունի թատրոններ, և բնականաբար նրան մէջ դնուած մտածութիւնը ներկայացումների մէջ, փոխարինում են ընծական երգերով: Այդ պատճառաւ նրանք իւր ոգիները տողերը հարկել լեզուով: Թէև ևս իւր երգերի մէջ հետեւած է Հաֆիսին:

2ը նայելով որ Ուրպատականը մեծ մասամբ բնակեցրած է գրանդան թուրքի ցեղերով, որոնք իսլամ են նոյն ազգի լեզուով, բայց նրանք գուրի են կամ թաղաւորին ժամանակակից մարդիկ, և կամ նրանց ինտուսները: Այդ պատճառաւ նրանք իւր ոգիները տողերը հարկել լեզուով: Թէև ևս իւր երգերի մէջ հետեւած է Հաֆիսին:

Գրքը, որը նրա պատմութիւնը Թաւրիկ-Նազիր անունով: Պիտանական և արհեստական զբոսը արեւմտեան անշուշտ են, որքան որ լին է մնացել Պարսկաստանը զինութեան և արհեստի մէջ. դրանց փոխարէն պարսիկները իսլամ հաւատ են արձակ և ոտանաւոր վիպասանական և ուսմանական բանաստեղծութիւններով, որպէս են խառնուել Նիկադիսի, Վահրաման նամէ և այլն:

Տեղերը այդ վիպասանութիւնների ստեղծուած են զոդների երեսակալութիւնից, քան թէ՝ բնութիւնից: Նրանք սրբան ծաղկալի հրապարակ են, այնքան էլ մտապածին առասպելական են:

Պարսկացի զբաղանդիւնն մէջ առաւելին դերն են խաղում հատկանիւր գրքերը: Պարսկացի տեսակ ժողովածուներ են կրօնական աւանդութիւններ, որոնք համապատասխանում են քրիստոնեաների «պարբերաց» կոչմանը: Գրքերն, թէև հատկանիւր լեզուն և առասպելներով զբաղւած, քան թէ իւր լուրջ դիւցաբանական առասպելներից, թէ լուսնական և թէ հաղթական:

Այդ հատկանիւր մէջ դուրս կը տեսնուէր ուշիւրէններ, որոնք, ուղիւստի մէջ կանգնած, կէտ ձուլը հանում են ջրից, ձեռքով խորովում են արեգակի վերայ և ուտում: Գուրը կը տեսնուէր մալաքաներ, ֆուրշաներ (հեղձուկներ), որոնք երկնքով սլաւալուր ժամանակ, նրանց մի թիւքը սահում է գետնից: Գուրը կը տեսնուէր հուրիներ, որոնք գէժը երեւոյնտուն արեգակի փայլութիւնը ունի, որոնք զլուր արեւելք, իսկ տեղերը հանում են արեւմուտք...

Հատկանիւր գլխաւոր մանկավարժական գրքերն են մադրասների մէջ, որոնք արեւմտ խորին կերպով տպաւորում են երկխալի թաղում ուղի մէջ մոլեռանդ սնահաւատութիւնը, որ սլաւիկը գաղութում է երեւակայական մարդ, և նա իւր կեանքում ընդունակ չէ ազատ մըտածելու:

2ը նայելով որ Ուրպատականը մեծ մասամբ բնակեցրած է գրանդան թուրքի ցեղերով, որոնք իսլամ են նոյն ազգի լեզուով, բայց նրանք գուրի են կամ թաղաւորին ժամանակակից մարդիկ, և կամ նրանց ինտուսները: Այդ պատճառաւ նրանք իւր ոգիները տողերը հարկել լեզուով: Թէև ևս իւր երգերի մէջ հետեւած է Հաֆիսին:

Ք Ա Ղ Ա Ք Ա Կ Ա Ն

ԹԻԻԲԻՔԻՆ.— Ինչպէս որ զործակալութեան մի հեռագիր Կ. Պոլսից վերջնականապէս հաստատուած է որ Գուրը արդէն ուղարկել է ուստաց լայնագրի պատասխանը:

«Kölnische Zeitung»-ը կապուածու է որ Բ. Պուրը կատարած լինի ուստաց պահանջները: Կարծում էին որ վերջը վերջոյ գործը կը սահմանափակուէր նորանով որ Պիտանական տաճկական գետնային բերանացի բացառութիւններ կը տայ: Standard-ի վերջնային թղթակիցը նոյն առթիւ հեռագրում է հոգեւորներին օրհնել:

«Բ. Գրան անվճարականութեան պատճառով» ուստաց կատարութիւնը մտադիր է թիւրքերէնց պահանջները արեւմտեան պատերազմական պարբեր, պատմալուր հակառակ գէպքում անվար չալու: Եւ այն պայմանագրերը, որ իւրեւորն է տալիս թիւրքերէն մաս-մաս վերջապէս իւր պարտքը, այլ և իւրը կրօնական ժամանակաւորապէս տիրել թիւրքական գաւառներից մէկը:

—Times-ը հաղորդում է որ պարսից շահը մեծ արտօնութիւններ է շնորհել Կ. Պոլսում եղած ֆրանսիական ընկերութեանը Պարսկաստանից թիւրքի արտահանելու համար: Բնականութիւնը այդ իրաւունքը ձեռք է բերել պարսկական դամաւարանի 25 տարուայ ընթացքում ինչու միլիոն հատուցանելու պայմանով:

ԴԵՐՄԻՆԻՆ.— Պաշտօնական տեսչիկութիւններից երևում է, որ առկառուողը կը բացուի նոյեմբերի 22-ին (10-ին) և բնական հետ միաժամանակ նրա քննութեանը կհաւաքարկուի զինուորական նոր օրինակները:

ՅՈՒՆԻՍԵՐՆ.— Հեռագրից տեղեկացանք, որ Յունաստանի և Ռուսիայի զինուորականական լայնաբերութիւնները ընդհատուած են: Յունացի զինուորական արդէն հեռացել է Բուլղարիայից, իսկ Ռուսիայի զինուորական զինուորական հրաման է գրանցել հեռանալու Յունաստանից: Բնորհարման պատճառը հետեւեալն է. Ջատ տարի առաջ մեռնում է Բուլղարիայում Ջապարտ անունով մի լուսնակապտան, որ իւր ազգին հարստութիւնը—տասը միլիոնից ա-

ւելի—կտակում է լուսնաց զարդաներին: Ռուսիական կառավարութիւնը սեպտեմբերի 2-ի Ջապարտի կարգով լինելը, առարկելով որ Ռուսիական օրէնքով Ռուսիայում անժառանգ մեռնող օտարահայտակների կաշքը գաւառում է պետական սեպտեմբերի 2-ի: Յունաստանը բողոքում է, բանակցութիւնները տեւում են տասնութ օր: Ռուսիայից ինչպէս կատարութիւնը առաջարկում է վերջապէս ինքիւր լուծել միջնորդ դատաստանով: Երբեք Ռուսիական կառավարութիւնը մերժում է, որ Յունաստանը կտրում է իւր չարաբերութիւնները այդ տեղութեան հետ: Յունացի կառավարութիւնը, ինչպէս ասում են, մտադիր է դիմել մեծ տեղութիւնների միջնորդութեանը:

«ԱՐՁԱԳԱՆԻ»
ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(ՀԻՄՆԻՍՏԵՐ ԿՈՐԹՈՐԱՐԻՆԵՐ)

Հոկտեմբերի 14-ից.

ՎԵՆԵՐԵԱ.— Փարիզի «Barie de savalerie» ամսագրում աւստրիական հեղինակների մասին լուսն տեսած յոգուածի առթիւ: զինուորական նախարար կարգադրել է, որ գէպի օտարերկրացի սպաները՝ որոնք Ռուսիայի կառավարութիւնը, որ իւրեւորն է իւրեւորն և առթիւ չտան նրանց ծանօթանալու: Գործի առանձին մասերի ներքին կարգերի հետ:

ԲԵՐԼԻՆ.— «Roersen Courier» լրագիրը եւստիկով պահանջում է, որ վերացնելու հացահատիկների մաքսը, տեսելով թէ օտարերկրացի հացահատիկ չլինելով, անկարելի է ուստեսել միջոցը մատակարարել ահա-գին գործին և այդ դէպքում զինուորական նպատակով ծախսուող բոլոր փողերն ի դուր պիտի կորչեն:

Հոկտեմբերի 15-ից.

ՎԵՆԵՐԵԱ.— Մուդանուս Մահմէդի գէտ պատմութիւն է ծագել նրա շահաւոր մարդկանց վրայ բռնութիւնների գործ գնելու պատճառով:

Հոկտեմբերի 16-ից.

ՓԻՆԻՔ.— Կարմուխ գործադու անորդների մասնաժողովը որոշել է չբնութիւնը նախարար-նախագահ Լուրէի վճիռը և շարունակել գործադուրը:

Այդ որոշումը պատճառարարուած է հետեւեալ գիտումներով: 1) Լուրէի միջնորդական վճիռը, ճանաչելով որ Կարմուխի աշխատանքներից հեռացնուելը խանգարում է ընդհանուր ճանաչումը, թող չէ տալիս նրան մինչև անգամ ժամանակաւորապէս արհեստանոցներում բանելու: 2) բոլոր ամբահանքաւորները մասնակից են օգոստոսի 3—15-ի գործողութիւններին, որոնց պատճառով նրանցից տարւ հողի միայն, որոնք նորից չեն ընդունուած աշխատանքների, դատապարտուած են երկկողմանի կայացած ամբահանքաւորների ժողովում: Մասնաժողովի այս որոշումը հաստատուած է: Լրագիրներն առհասարակ հաւանութիւն են տալիս Լուրէի միջնորդական վճիռն և ասում են, որ այժմ վճառուած է և ինչպէս Կարմուխ ամբահանքաւորների ընկերութիւնը, նոյնպէս և գործադու անորդները պարտաւոր են հաւանադուել այդ վճիռը: Մտաւորական և սոցիալական լրագիրները չեն ծածկում իրանց գիտութիւնը, բայց չեն համաձայնուել խորհուրդ տալ գործողութիւնը շարունակելու: «Justice»-ը դիմում է բանուորներին խնդրելով խոհմութեան օրինակ տալ, իսկ «Latimes»-ն խորհուրդ է տալիս նրանց աշխատանքները նորոգելու: Յենու-գէտների կարծիքով Լուրէի վճիռը իրաւաբանական տեսակէտից ոչ մի նշանակութիւն չունի, որովհետև Լուրէն չի հողացել նախորդ երկու կողմից էլ ստորագրութիւն առնել, որ իւր վճիռն հնազանդուած:

Ս. ԱՅԵՏԵՐՈՒՄԻ ԲՈՐՈՒՆՆ

(Հոկտեմբերի 13-ին)

Ռ. Կ.	
Իսնդոս 10 Վաւան արդէն . . .	100 40
Բեքիլի 100 մարդ . . .	49 30
Փարիզ 100 Վրանի . . .	39 85
Ռակին . . .	արդէն . . . 8 01
Մարաթի կործաններ . . .	160
Երմաթ . . .	1 10
Բորալին վեղը . . .	4% 5 1/2-%
Աւետ. բանիկ 5% տուած 1 շրջանի 103 . . .	
. . .	2-րդ . . . 103 87
. . .	3-րդ . . . >
. . .	4-րդ . . . >
. . .	5-րդ . . . >
. . .	6-րդ . . . 102 75
6% ռիսկայ ընտան . . .	163 25
4% ռիսկայ փոխառութիւն . . .	
Կրեւեան 5% փոխառ. 1-ին շրջ. . .	
. . .	2-րդ . . . 103
. . .	3-րդ . . . 105
Ներքին 5% առաջին փոխառ. 236 . . .	
. . .	երկր. րդ . . . 217
Աւետական. երկրորդ փոխառ. րէն. տա . . .	103 75

Բայ արեւ. Մուքերովս պաշարուած, ինչպէս կուր գալիս, քիչ էր մնում օտոս փոքրիկ մարաղկանի վրայ դէպի: Խաղի տաղանային մէջ եւ բարբոս վրն մուսքի էի նորան:

Պիտանական տեղիցը չէր շարժուել: Նա քնած էր դեռ, հանգիստ, ձեռքը կուրքիցը դրած, իմ տուած ոսկին անդիտակցարար մատներով սեղմած:

Մի անմիտ բան անցաւ մտքովս... Ո՛ր է իմանում... բաղդը փոփոխական է... Այդ ոսկուր եւ դեռ կարող են լսողալ և լսող տանիք բոլոր տարրաւած... Այս ոսկի դրամը, որ այնքան ժամանակ մնացել է այս անմեղ ձեռքի մէջ, գուցէ մի հրաշալի գործիւն ունենա... Այն... Բայց այդ ողորմութիւն է որ եւս արեւն ուր գոյ երեկային... և նորանից վերջնաւոր ստոր բան կըլինէր... Բայց եւս կը տանում. . . Ես անպատճառ կը տանեմ... և այն ժամանակ եւս նորան կը վերադարձնեմ եւտօղութիւն... քաղաքատիկ... հարկերապատիկ...

Ինչպէս մի լանցաւոր չորս կողմն եմ նայում: Ո՛ր ոք չկայ... Ես կուսում եմ երեկային վրայ... գոյուածութեամբ բայ եմ անում նորա փոքրիկ մատները... Տեսնում եմ փայլուն ոսկին... վերջում եմ... Մտնում եմ ժողովարանը, բարձրանում եմ խաղի դահլիճը և ձգում եմ ոսկին կանաչ սեղանի վրայ... . .

Կոմը կամայ-կամայ օկոցի ոգեւորութիւն: Նորա դէմքը, որ մինչև այդտեղ անտարբեր էր ու սառը, մի վշտագին արտայայութիւն ստացաւ... Նա շարունակեց տեսնալին, ընդհատուող եղանակով:

— Ես տանում եմ... մէկ... երկու... . .

Ես իսկոյն մտածում եմ վարձարարի փոքրիկ մուրացկանի այս անտարբեր տարած գոմարով... . . մի մի քանի ոսկի տանել տալ նորան... Այն, բայց լաճողութիւնը, բարդաւոր լաճողութիւնը. եւ կարող էի այն տարրաւած... Այն շարունակեց... Մի լուրջ... մի լուրջից լեռով կըրել թիւ... Եւ ես դարձեալ խաղում եմ... եւ շարունակ տանում եմ... և ժամանակի անցում է... . . խլիւղ... մանր երեք... եւ տարել եմ երկու հարիւր հազար ֆրանկ... Միւս խաղ-ըստիցիւրը գլխութիւն են ինչոյնում— երկու լիքը բուրդ ոսկի վերցնում եմ ու արագ իջնում եմ տանիքից... խնդր սիրելի փոքրիկ: Ի՜նչպէս պիտի ուրախանայ... Ի՜նչ գեղեցիկ կը լինի նորա արթնանալը... Եւ լեռով են կը հոգւած նորա ապագայի մասին... ողջ նորա կեանքի ընթացքում... Նա բաղդաւոր կը լինի... բաղդաւոր կը լինի իմ շնորհիւ... եւ այդ պարտական եմ նորան... եւ ինչ փոքրիկ... Ես արագ բանում եմ ժողովարանի դուռը... Ես վարում

եմ. սիրտս այնպէս է բարեկամ, կարծես ուղուով է պատուել, վարում եմ ձեռքերս տալով մեկնում. . . Ո՛ր ոք չկայ...

Այն այս անկարելի է... Նա այստեղ էր, այս մայիկ երկարութեամբ պարկ... . . մի լուրջ միայն առաջ... . . եւ շարունակ եմ նայում... Մեծ հրապարակը տարածուած է տեղաւոր ու ցուրտ, արշալոյսի առաջին ցուրդով ազատ լուսաւորում... . . Ո՛ր է նա, իմ փոքրիկ մուրացկան տղայիկ... . . իմ նախա-խնամութիւնը... . . իմ փրկութիւնը: Մի մարդ անցնում է մայիկով... . . Եւ հայացում եմ նորան... Նա պատարանում է գարմացած... Նա ունի չէ տեսնել... Նա կարծում է թէ խնդրալի է հանդիպել, արագացնում է քայլերը և անհետանում է... . .

Ո՛ր է փոքրիկ... Ո՛ր ճանապարհ-հովն է գնացել... Գէպի աջ... դէպի ձախ... Եւ շտապով վազկում եմ փողոցներում... Ո՛րն է չկայ, օչին... Կարելի բան է որ եւս որեւի չգտնեմ նորան: Բայց այն ժամանակ եւս գող կը լինի...

Այն... եւ ամենահասարակ կերպով կողոպտեցի նորան, այն փոքրիկ... Իմ մի անգամ տուած քսան ֆրանկը նորան էին պատկանում... և նորանից յետ վերցնելով... գողը Եւ ասում

եմ թէ ձեռքում է այն, որով նորան պիտի լաղղաւորացնեմ... և թէ նա երբանիկ կը լինի իւր մարդու կեանքի ընթացքում... Եթէ նորան գտնեմ...

Ես դիմեցի ոտականաւորան: Եւ երկար ժամեր սպասում եմ դրան բացուելուն... Ինչ ընդունում եմ վերջապէս... Ես անում եմ իմ պատմութիւնը... Նկարագրում եմ փոքրիկ—աւաղ, շատ անորոշ կերպով... Կը տեղեկանան... կարեւոր ցուցմունքները կը ժողովն... եւ ինքն էլ ընկերանում եմ... Ես ամբողջ փառիկը պտտում եմ, բառիկ ամեն նշանակութեամբ... Եւ չարիքում եմ ամենանաղատ ու ամենանախա-ւակալիկ թաղերը, լուսալով թէ մի դիպուածով կը հանդիպեմ այն երեւոյնին... Թէ եւս նորան կարող եմ ճանաչել... Պարտքը հատուցանելու նորան... Անցաւ ուշիկ օր, երկու շաբաթ... օչին չկայ ոտականաւորան... եւ էլ նմանապէս չեմ իմացել օչին, օչին... Գուր կարծում էք անշուշտ թէ եւ թողի այս ապարդիւն հարցու-փորձը և լուսն կտրած էր համարում: Բնաւ ոչ: Այնուհետեւ եւս միայն մի միջոց ունեցաւ. գտնել այն երեւոյնին եւ վերադարձնել նորան պարտքը: Եւ նորա պարտաւորան էի. աշխարհի բոլոր դատողութիւնները չէին կարող հակառակն ապացուցանել...

Եւ ո՛վ գիտէ: Արդեօք դեռ աւելի չէի լանցաւոր:

Այն օրինակ որ նորան տուի ու չէի տալ էի լսող վերջի, զուցէ այդ նորա փրկութիւնն էլ էր... այդ ոսկին դուցէ ազատէր նորան չքաւորութիւնից, պահպանէր անառապելութիւնը... Ժամանակին հասցած ողորմութիւնը շատ անգամ մեծ ներգործութիւն է ունենում ամբողջ կեանքի վրայ:

Եւ այսպէս շարունակ օրոնել եմ ու օրոնել... ահա արդէն երեսուն տարուց աւելի է տեւում այս... և օչին չեմ գտնել... Նա մեռել է անշուշտ, խեղճ փոքրիկ... կամ աւելի վատ... գուցէ եւս հանդիպել է նորան, խոսել է նորա հետ, և ոչ մի բան ինչ չէ ասել: «Այս ան է... այս ան է... վերադարձնու նորանից գողացածը»:

Եթ

